महिनावारी : महिलाहरूको अवस्था र समस्याहरू

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकि तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
अन्तर्गत समाजशास्त्र विभागमा समाजशास्त्र विषयको
स्नातकोत्तर तहका उपाधिको लागि प्रस्तुत

शोध पत्र

प्रस्तुतकर्ता

गोमा थापा

रोल नं.: ३३/०७०

परिक्षा रोल नं.: ४८०१४९

त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-४८-१४५३-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकि तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०७७

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस अन्तर्गत समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभागको स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्ष, आठौं पत्रको प्रायोजनको लागि क्रमाङ्क २०७०/०७१ की छात्रा गोमा थापा द्वारा "महिनावारी : महिलाहरुको अवस्था र समस्याहरु बारेमा पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ अन्तर्गत पर्ने लामाचौर अवस्थीत घाँटीपाटन क्षेत्रमा गरिएको अध्ययनमा आधारित" यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको छ । घाँटीपाटन क्षेत्रका महिला तथा किशोरीहरुले महिनावारीको समयमा भोग्ने समस्याहरुको स्थलगत अध्ययन गरेर तयार पारिएको उहाँको शोधपत्र कार्यप्रति म सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

सह प्राध्यापक शान्ती भुषाल

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र तथा ग्रामीण विकास विभाग, पृथ्वीनारायण क्याम्पसका शोद्यार्थी गोमा थापाले स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आठौँ पत्रको प्रयोजनको लागि यस विभागमा प्रस्तुत गर्नु भएको "महिनावारी : महिलाहरुको अवस्था र समस्याहरु" शिर्षकको यो शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकोले शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

....

सह प्रध्यापक शान्ती भुषाल

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारयण क्याम्पस, पोखरा

....

शान्ता कुमारी खत्री

बाह्य परीक्षक

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारयण क्याम्पस, पोखरा

....

प्रा.डा. विश्वकल्याण पराजुली

विभागीय प्रमुख

समाजशास्त्र तथा ग्रामिण विकास विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

कृतज्ञताज्ञापन

शोध पत्र लेखन तथा कार्य क्षेत्रमा निरन्तर समर्थन, मार्गदर्शन र प्रोत्साहनको लागि मेरो शोध निर्देशक श्रीमती शान्ति भुषाललाई कृतज्ञता प्रस्तुत गर्न चाहन्छु । त्यस्तैगरी, बहुमूल्य सुझाव र सल्लाहको लागि विभागीय प्रमुख प्रा.डा. विश्वकल्याण पराजुली र बाह्य परिक्षक शान्ता कुमारी खत्रीको सह्रानीय गर्न चाहन्छु । समाजशास्त्र, मानवशास्त्र विभागका शिक्षक, शिक्षिका आफ्नो शैक्षिक सहायता प्रदान गर्नु भएकोमा धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

पोखराका सबै मेरा माननीय शिक्षक, शिक्षिका प्रति म आभारी छु । मलाई सहयोग गर्ने मेरा सबै साथीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । विशेष गरी डा. प्रकाश थापालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु, जसले आफ्नो सच्चा मनले मलाई निरन्तर सुझाव, सल्लाह, मद्दत र प्रोत्साहन दिनुभयो । मेरो आमा बाबुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । जसले मलाई उच्च शिक्षाको लागि सधैं हौशला र प्रोत्साहन दिनुभयो ।

मलाई फिल्ड वर्कमा सुख, दुखमा साथ दिने सबै सहयोगी हातहरूलाई इमान्दारी पूर्वक धन्यवाद दिन चाहन्छु । मेरो अध्ययन पूरा गर्न आवश्यक जानकारी प्रदान गर्ने पुस्तकालय, समाजशास्त्र विभाग र अन्य संस्थाहरूको सबै कर्मचारीहरूलाई कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । उनीहरूको बलिदान, हेरचाह र सल्लाह, सुझाव विना यो स्थानमा आउने थिइन होला । यसकारण यी उल्लिखित व्यक्तिहरू प्रति आभारी छु । त्रुटि र गल्तीहरू सबै मेरा हुन् ।

गोमा थापा

विषय सूची

		पृष्ठ
सिफारिस पत्र		**ii**
स्वीकृति पत्र		**iii**
कृतज्ञताज्ञापन		**iv**
विषय सूची		**v-vii**
तालिका सूची		**viii**
चित्र सूची		**ix**
शोधसार		**x**
अध्याय एक : परिचय		**१-९**
१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याको कथन	५
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	७
१.४	अध्ययनको महत्व	७
१.५	अध्ययनको सीमा	८
१.६	अध्ययनको संगठन	९
अध्याय दुई : साहित्य समीक्षा		**१०-२०**
२.१	अवधारणाको पुनरावलोकन	१०
२.२	सैद्धान्तिक पुनरावलोकन	१२
२.३	पूर्व साहित्यको समीक्षा	१५
२.४	अवधारणात्मक खाका	१८
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि		**२१-२४**
३.१	अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य	२१
३.२	अनुसन्धानको ढाँचा	२१
३.३	तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोतहरू	२२
३.४	समग्रता र नमूना छनौट	२२

३.५	तथ्याङ्क सङ्कलनका विधिहरू	२२
३.६	आचार संहिता	२३
३.७	अनुसन्धानका मापदण्डहरू	२४
३.८	तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण	२४
अध्याय चार :	**तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण**	**२५-३२**
४.१	अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय	२५
४.२	उमेर	२६
४.३	शिक्षा	२७
४.४	जातजाति	२८
४.५	धर्म	२९
४.६	वैवाहिक स्थिति	२९
४.७	परिवारको मुख्य पेशा	३०
४.८	परिवारको मासिक कुल आय	३१
४.९	पेशा	३१
अध्याय पाँच :	**महिनावारी सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासहरूको विश्लेषण**	**३३-३८**
५.१	महिनावारी अपनाउने	३३
५.२	महिनावारीका हुँदा बस्ने स्थान (ठाउँ)	३४
५.३	महिलाहरूको पहिलो महिनावारीको उमेर	३४
५.४	महिनावारी सम्बन्धि ज्ञान	३५
५.५	महिनावारी सम्बन्धि स्रोत	३६
५.६	महिनावारी हुँदा प्रयोग गर्ने साधन	३७
अध्याय छ :	**महिनावारीमा हुने समस्याहरूको विश्लेषण**	**३९-४७**
६.१	स्वास्थ्य समस्या	३९
६.२	शिक्षामा समस्या	४०
६.३	धार्मिक समस्या	४१
६.४	सामाजिक समस्या	४२

६.५ सुरक्षाको समस्या ४३
६.६ अवलोकनबाट प्राप्त विवरण ४३
६.६.१ सरसफाईको अवस्था ४४
६.६.२ महिनावारीमा बस्ने स्थान ४४
६.६.३ वैयक्तिक अध्ययन ४५
अध्याय सात : अध्ययनको सारांश, मुख्य प्राप्ति, निष्कर्ष तथा सुझावहरू
४८-५१
७.१ सारांश ४८
७.२ मुख्य प्राप्ति ४९
७.३ निष्कर्ष ५०
७.४ सुझावहरू ५१
सन्दर्भ सामग्री
अनुसूचीहरू

तालिका सूची

तालिका	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	उमेरका आधारमा उत्तरदाता	२६
४.२	शैक्षिक स्थितिका आधारमा उत्तरदाता	२७
४.३	जातजातिका आधारमा उत्तरदाता	२८
४.४	धर्मका आधारमा उत्तरदाता	२९
४.५	वैवाहिक स्थितिका आधारमा उत्तरदाता	३०
४.६	परिवारको मुख्य पेशाका आधारमा उत्तरदाता	३०
४.७	परिवारको मासिक कुल आयका आधारमा उत्तरदाता	३१
४.८	पेशाका आधारमा उत्तरदाता	३२
५.१	महिनावारी हुँदा बस्ने स्थानको आधारमा उत्तरदाता	३४
५.२	महिलाहरूको पहिलो महिनावारीको उमेरको आधारमा उत्तरदाता ३५	
५.३	महिनावारी सम्बन्धी ज्ञानको स्रोतका आधारमा उत्तरदाता	३७
५.४	महिनावारी हुँदा प्रयोग गर्ने साधनको परिवर्तन गर्ने समयको आधारमा उत्तरदाता	३७
६.१	स्वास्थ्य समस्याको विवरण	३९
६.२	मानसिक समस्याको विवरण	४०
६.३	सामाजिक समस्याको विवरण	४२
६.४	सुरक्षा समस्याको विवरण	४३
६.५	सरसफाइको विवरण	४४
६.६	महिनावारीमा बस्ने स्थानको अवस्थाको विवरण	४४

चित्र सूची

चित्र	शीर्षक	पृष्ठ
२.१	अवधारणात्मक खाका	१९
५.१	महिनावारी अपनाउने, नअपनाउने आधारमा उत्तरदाता	३३
५.२	महिनावारी सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा उत्तरदाता	३६
५.३	महिनावारी हुँदा प्रयोग गरिने साधनको आधारमा उत्तरदाता	३८
६.१	महिनावारीमा महिलाहरूको शैक्षिक संस्थामा अनुपस्थितिको विवरण	४१
६.२	धार्मिक समस्याहरूको विवरण	४२

शोधसार

यस शोधकार्यमा महिनावारीमा महिला तथा किशोरीहरूले भोगेका समस्याहरू र उनीहरूको समग्र अवस्थाको अध्ययन गरिएको छ । यो अध्ययन गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत पोखरा महानगरपालिका वडा नं. १६ अन्तर्गत लामाचौर अवस्थीत घाँटीपाटन क्षेत्रका महिनावारी भएका महिलाहरू तथा किशोरीहरूको वर्तमान अवस्थाका बारेमा थाहा पाउन र उनीहरूमा यस सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यासहरू पत्ता लगाउने बारेमा गरिएको छ ।

यस शोधकार्यमा अन्तर्वार्ता अनुसूची, अवलोकन वैयक्तिक अध्ययन जस्ता विधिहरू प्रयोग गरी शोधकार्यलाई मूर्त रूप दिन खोजिएको छ । यस शोधकार्यमा प्रतिनिधी समग्रमा २०० जनसंख्याबाट १३२ जना ९ देखि ४९ उमेर समुहका महिनावारी हुने महिला तथा किशोरीहरूलाई उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधी अवलम्बन गरी अन्तर्वार्ता गरिएको थियो । यस अध्ययनले महिनावारीका विभिन्न समस्याहरूको पहिचान गरेको छ । मुख्यतया महिनावारीमा स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्या हुने गरेको छ । स्वास्थ्यमा पनि शारीरिक समस्या हुनेगर्छ । स्वास्थ्य वाहेक महिनावारीमा महिलाहरूमा शैक्षिक, धार्मिक, सामाजिक र सुरक्षाका समस्या पनि देखा परेका छन् । महिनावारीमा महिलालाई अलगाईन्छ र उनीहरूलाई विभिन्न हिंसा तथा भेदभाव गरिन्छ । सांस्कृतिक मूल्यमान्यता, विकृति र अन्धविश्वासले गर्दा यस्ता परम्पराले निरन्तरता पाईरहेका छन् । अध्ययनका क्रममा यस क्षेत्रका महिलाहरूको अवस्था समग्र रूपमा सन्तोषजनक पाईएको छ । सरसफाई र महिनावारीमा गरिने अभ्यासहरू अरु क्षेत्रको जस्तो दर्दनाक र दयनीय छैन ।